

Paulina Cius-Górska

Program działania

Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie”

Katowice 2023

Cius

Muzeum Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie

jako depozyt pamięci wobec wyzwań współczesnej kultury

„Moje miejsce” , „Tutaj uciekam”, „Jak u mojej omy”, „Tak było”, „Pamiętasz? Pamiętam”. Niemal pół wieku temu wizja Tadeusza Dobrowolskiego wielkiego orędownika i propagatora budowy śląskiego skansenu nabrała kształtu na terenie obecnego Parku Śląskiego. Od tamtej pory Muzeum położone w samym sercu aglomeracji gości kolejne pokolenia odnajdujące ślady przeszłości, zatarte wspomnienia z minionych lat, wywołujące wzruszenie, zaskoczenie, zachwyt czy nostalgię. Zacytowane powyżej zdania stanowią muzealną codzienność, którą przepełniają świadectwa wspomnień z przeszłości, co jest punktem wyjścia i epicentrum działalności MGPE. Bogata, stanowiąca ponad 70 zabytków architektury drewnianej ekspozycja w połączeniu z wiejskim krajobrazem odtworzonym na postindustrialnym terenie, w sposób symboliczny oddaje charakter regionu, z jego olbrzymią różnorodnością, ulegającego nieustannym przemianom. Zachowanie dziedzictwa zarówno materialnego jak i niematerialnego, przechowanie śladów przeszłości powinno stanowić bazę i punkt wyjścia dla wszelkich etapów działalności MGPE począwszy od pracy naukowej, konserwatorskiej, edukacyjnej i popularyzatorskiej, po zadania promocyjne i włączające lokalną społeczność.

Traktując prawie 50 lat dorobku MGPE jak depozyt pamięci dla obecnych i przyszłych pokoleń, powinnością instytucji w pierwszej kolejności jest dbanie o zachowanie dziedzictwa, stanowiącego o niezwykłości i ewenemencie chorzowskiego skansenu. Jest nim w szczególności zabytkowa architektura drewniana, ekspozycja muzealna obejmująca 78 obiektów ulokowanych na 23 hektarach zielonej powierzchni oraz ponad 5 tysięcy zgromadzonych przez lata eksponatów (5632 w ewidencji MGPE). Całość dostarcza odbiorcom wiedzy na temat założonego charakteru kultury ludowej, obejmującej nie tylko dziedziny tradycyjnego budownictwa ludowego dawnych ziem Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego ale również obyczajowości, obrzędów, relacji społecznych czy rodzinnych. Na osobną uwagę zasługuje ekspozycja poświęcona dawnym rzemiosłom, ginącym zawodom, które stanowią temat ciągle aktualny zarówno w sferze naukowo-badawczej jak i edukacyjnej (powrót do tradycji rzemieślniczych).

Zbiory i ekspozycja

Mając na uwadze, że większość budynków architektury drewnianej została posadowiona w tym samym czasie (lata 70. ubiegłego wieku), wyzwaniem jakie stoi przed MGPE w kontekście troski o dziedzictwo jest zapewnienie ochrony przed zniszczeniem i bieżąca konserwacja zabudowań. Dysponując możliwościami w postaci aplikowania o zewnętrzne

Am

źródła finansowania w postaci programów konserwatorskich, grantów, funduszy specjalnych należy dołożyć wszelkich starań, by zabytkowa architektura drewniana podlegała regularnej konserwacji i wymaganym remontom. Warto mieć na uwadze upływ czasu oraz niekorzystne warunki atmosferyczne, które rodzą konieczność interwencji i angażowania środków finansowych w utrzymanie budynków w dobrym stanie. Świadomość, że są to eksponaty o dużej kubaturze determinuje konieczność bieżących przeglądów, prac konserwatorskich, które należy wspomagać systemowo w celu zachowania dziedzictwa dla kolejnych pokoleń. Zadania związane z wymianą poszycia dachowego (strzechy, gonty), fumigacja i remonty konstrukcji powinny być ujęte co roku w planach MGPE, a w osiągnięciu takich celów – z uwagi na wysokie koszty inwestycji, pomocne będą konkursy zewnętrzne m.in. organizowane przez MKiDN, przy czym należy pamiętać o konieczności zapewnienia w ramach dotacji środków zabezpieczających wkład własny. Takie systemowe podejście pozwoli na płynne realizowanie zadań statutowych związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa i właściwego zachowania posiadanych zbiorów. MGPE realizuje zadania remontowo-konserwatorskie pod nazwą „Na ratunek drewnu – konserwacja zabytkowych budynków” aplikując o środki w ramach konkursów MKiDN (program „Wspieranie działań muzealnych”). Druga edycja zadania prowadzona jest na dużą skalę w 2023 roku dzięki dodatkowym środkom pochodzącym z dotacji podmiotowej, przeznaczonej na dofinansowanie wkładu własnego. Nowe zadanie i dawny blask odzyska dzięki temu m.in. niezwykle popularna i sentymentalna chata sołtysa ze wsi Katowice, w której po zakończonym remoncie pojawi się także odświeżona aranżacja zaprezentowana podczas uroczystego otwarcia wnętrza po remoncie. Następne w kolejności, pilne prace konserwatorskie należy wykonać w wiatraku z Grzawy, stanowiącym niebywałą atrakcją i wizytówką chorzowskiego skansenu. Unieruchomione od dawna skrzydła wiatraka z powodów bezpieczeństwa zostały rozebrane, a zaplanowany remont systemu napędowego docelowo pozwoli na pokazanie w pełni jego działania, co stanowić będzie wyjątkową w skali kraju atrakcją.

Montaż finansowy najpilniejszych remontów oraz prac konserwatorskich należy oprzeć na dotacjach uzyskanych w drodze konkursu, wkładzie własnym województwa (dotacja celowa, podmiotowa) oraz środkach pochodzących z wypracowanego zysku muzeum a także poprzez pozyskanie mecenasów czy sponsorów. Należy przy tym pamiętać, że każda inwestycja powinna być okazją do szerokiej promocji, stworzenia nowej przestrzeni wystawienniczej oraz działań edukacyjnych.

Zgodnie z zapisami statutu, muzeum powinno w dalszym ciągu realizować zadania związane z tworzeniem ekspozycji dawnej wsi poprzez przenoszenie lub rekonstrukcję na terenie wybranych zabytków regionalnego budownictwa czy przemysłu wiejskiego. Od wielu lat w zasobach MGPE znajduje się chata z Wilamowic, która po demontażu i przewiezieniu na teren skansenu oczekuje na posadowienie. W trosce o relokowany obiekt należy wznowić prace zmierzające do stworzenia ekspozycji obejmującej zarówno zabudowania, jak i przestrzeń wystawienniczą, która pozwoli na zaprezentowanie tego wyjątkowego miasteczka z jego odrębną kulturą, lokalnym językiem, unikatowym strojem ludowym i obrzędami. Projekt powinien być kompleksowy, obejmujący naukowe opracowanie zebranych materiałów, wywiadów, opowieści wspomnieniowych, co w dalszym etapie stanowić będzie bazę do

stworzenia publikacji, ścieżki tematycznej, oferty edukacyjnej oraz wydarzenia plenerowego, włączającego społeczność Wilamowic.

Obiekty przemysłu wiejskiego stanowią ważny element muzealnej ekspozycji, nawiązujący do tradycji rzemieślniczych regionu i w sposób angażujący odbiorców odwzorowujący codzienność naszych przodków. Jednym z priorytetowych zadań w najbliższych latach jest przywrócenie funkcjonowania kompleksu młyńskiego, by w pełni zaprezentować mechanizm jego działania i rozszerzyć ofertę muzeum o dodatkową, niezwykle spektakularną atrakcję (młyn napędzany wodą, wystawy, warsztaty, edukacja). Teren oraz dokumentacja techniczna zostały poddane oględzinom przez specjalistów a ich wnioski ujęto w zaktualizowanej fiszce projektowej zadania priorytetowego pn. „Skarbiec Dziedzictwa ..” (szerzej o przedsięwzięciu w dalszej części planu działania).

Warto zauważyć, że zabytkowe, bezpieczne dla zwiedzających przestrzenie stanowią doskonałe tło do zadań edukacyjnych np. w formie żywego skansenu, gdzie ludowi twórcy czy rzemieślnicy osadzeni w klimacie mają okazję zaprezentować swoje rzadkie umiejętności, dzięki czemu przekaz staje się bardziej autentyczny i oddziałujący na odbiorcę. W sezonie letnim 2023 roku na terenie ekspozycji przebywają rzemieślnicy, pasjonaci swojego zawodu, prezentujący odwiedzającym swoją pracę (zagroda pszczelarza, rzeźbiarz, wikliniarka w zagrodzie z Bruśka poświęconej temu rzemiosłu). Działania te, przyjęte z entuzjazmem powinny być kontynuowane na szerszą skalę z zaangażowaniem przedstawicieli sztuki ludowej i rzemieślników.

Omawiając zasoby muzeum w kontekście jego misji nie można pominąć zbiorów etnograficznych obejmujących wytwory kultury materialnej i niematerialnej, dokumenty historyczne, eksponaty rzemiosła artystycznego czy sztuki użytkowej. Gromadzone latami kolekcje muzealiów wymagają odpowiednich przestrzeni, zapewniających właściwe warunki do przechowywania oraz możliwość eksponowania w formie wystaw czasowych, galerii bądź „magazynu otwartego”. Specyfiką muzeów na wolnym powietrzu, do których należy MGPE jest sezonowość związana z przemianą pór roku. Jednocześnie biorąc pod uwagę wymagania stawiane współczesnym instytucjom kultury, potrzeby odbiorców chociażby z zakresu obsługi czy komfortu zwiedzania, nie można pominąć tych istotnych dla odwiedzających potrzeb. Jednym z wyzwań jakie co roku musi podejmować muzeum na wolnym powietrzu jest walka o uwagę odbiorców, którym (poza oddanymi pasjonatami MGPE) trzeba dostarczać powodów do ponownych odwiedzin. Zadanie to należy podejmować w stosunku do wszystkich adresatów oferty skansenu niezależnie od pory roku, dzięki czemu zbudowana zostanie społeczność, a nawiązane relacje zaowocują w czasie spadku frekwencji. Wizja muzeum otwartego na potrzeby winna się spotkać z propozycją współtworzenia, zaproszeniem do współdecydowania, czego potwierdzeniem jest dotychczasowa realizacja niedzielnych spacerów etnograficznych jako propozycji zwiedzania z przewodnikiem wybranych fragmentów ekspozycji oraz warsztatów tematycznych dla dzieci i dorosłych odbiorców. Doświadczenie pokazuje, że starsi odwiedzający są żywo zainteresowani pozyskaniem umiejętności z zakresu dawnych rzemiosł bądź uzupełnienia posiadanej wiedzy o nowe informacje. Stąd w planach muzeum pozycją obowiązkową powinna być organizacja spotkań poświęconych dawnym zawodom, specjalistycznych kursów prowadzonych przez

rzemieślników i twórców ludowych, którzy przy okazji zyskują szansę na zaprezentowanie swoich umiejętności i przekazanie ich kolejnym pokoleniom. Otwartość na potrzeby powinna przejawiać się również w propozycjach doświadczania miejsca – odbioru wszystkimi zmysłami, możliwością samodzielnego odkrywania także z uwzględnieniem osób ze specjalnymi potrzebami – konieczność stopniowej modernizacji pod kątem dostępności zbiorów. Przy czym multimedia powinny stanowić jedynie element dopełniający a nie dominujący w wystawach i ekspozycjach MGPE. Wyróżnikiem muzeum jest przede wszystkim jego dawna ekspozycja ze wszystkimi elementami uzupełniającymi wiejski krajobraz – tradycyjną zielenią, gospodarką rolną oraz zwierzętami gospodarskimi, co jest możliwe do zaobserwowania szczególnie wobec entuzjastycznych reakcji najmłodszych odbiorców, którzy obecnie nie mają możliwości obserwowania życia na wsi. Elastyczność oferty merytorycznej muzeum, dywersyfikacja poprzez wychodzenie poza tradycyjne schematy przekazywania treści wymaga kreatywnego i wieloaspektowego realizowania zadań uzupełniających podstawową działalność MGPE. Wypracowany mechanizm współpracy pomiędzy działami polegający na doborze do zadań badawczych czy inwestycyjnych pozostałych elementów towarzyszących takich jak wystawa, ścieżka edukacyjna, warsztaty dla różnych odbiorców, publikacje i foldery aż po materiały i działania promocyjne, sprawdza się przy tak złożonej działalności jaką prowadzi MGPE.

Warto zauważyć, że przy całym zaangażowaniu w działalność merytoryczną związaną z prowadzeniem prac badawczych, działalnością wydawniczą, inwestycjami, projektami edukacyjnymi nieodzownym elementem jest komunikowanie i działania promocyjne. W tym procesie należy wykorzystywać różnego rodzaju możliwości dostosowane do tematu oraz odbiorców. Podstawowym źródłem informacji na temat działalności MGPE winna być strona internetowa oraz media społecznościowe, pozwalające na szybkie dotarcie z wiadomościami. Muzeum czeka konieczna modernizacja strony internetowej, intuicyjnej, spełniającej standardy WCAG pod względem dostępności. Mając szerokie grono odbiorców w różnym wieku o różnych preferencjach konieczne jest dobieranie odpowiednich narzędzi gwarantujących skuteczne i szybkie dotarcie z ofertą. Działania promocyjne należy wzmocnić poprzez ciekawe formy graficzne przyciągające uwagę i wzbudzające zainteresowanie. Muzeum powinno utrzymywać dialog z odbiorcami, dzięki czemu wokół instytucji koncentruje się społeczność interesariuszy. Niezawodnym środkiem komunikacji są również relacje z mediami, które należy podtrzymywać poprzez regularną wysyłkę merytorycznie opracowanych informacji prasowych, briefingi i spotkania z ekspertami, zapraszanie na wydarzenia plenerowe (konieczność dotarcia do mediów branżowych z zakresu kultury). Bycie niezawodnym źródłem informacji, partnerem merytorycznym, ekspertem jest zadaniem osiągalnym pod warunkiem utrzymania regularnego kontaktu i samodzielnego dostarczania opracowanych tematów jako bazy materiału dziennikarskiego. Warto przy tym zauważyć, że nie wszystkie tego typu działania można prowadzić nieodpłatnie – nowoczesne rozwiązania marketingowe wymagają dodatkowych nakładów finansowych.

Nauka i działalność wydawnicza

W kręgu zasadniczych zainteresowań Muzeum znajduje się wieś górnośląska i zagłębiowska oraz inne obszary w granicach administracyjnych współczesnego województwa śląskiego. Działalność naukowa MGPE obejmuje szeroki zakres tematyczny od dziedzictwa

kulturowego (materialne i niematerialne), realiów gospodarczych, stosunków społecznych po genealogię chłopską. Należy zapewnić ciągłość tego procesu, w uzupełnieniu o nowe pola eksploatacji i wyzwania badawcze. W sferze wydawniczej Muzeum może się pochwalić cyklicznymi publikacjami naukowo-badawczymi, które przy wysokim poziomie merytorycznym i redaktorskim powinny zostać objęte znacznie szerszą dystrybucją i promocją. Naukowa seria wydawnicza „Monografie i Materiały MGPE” prezentuje szeroki wachlarz tematyczny, co zapewnia wysoką pozycję wśród wydawnictw instytucji kultury. Publikacje naukowo-badawcze powinny stanowić bazę, punkt wyjścia także dla działalności edukacyjnej na różnych poziomach. Działające prężnie wydawnictwo Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie” znajduje się w wykazie wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe MEiN. Rocznik Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie” znajduje się w *Wykazie czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych* z 17 lipca 2023 r. Za artykuły opublikowane w Roczniku przyznawane będzie 20 punktów, co jest szczególnie istotne dla naukowców, gdyż punktacja ta ma wpływ na ocenę ich dorobku naukowego. W trosce o jak najszerszą możliwość dystrybucji oraz większe zainteresowanie publikowaniem autorów tekstów od 2023 roku wydanie będzie się ukazywało w formie elektronicznej. Zwiększy to nie tylko szansę MGPE na pozyskanie wartościowych tekstów ale również umożliwi łatwiejszą dostępność, promocję wydawnictwa oraz powszechną dostępność. Z uwagi na to, że Rocznik Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie” stawia sobie za cel interdyscyplinarne podejście poprzez publikacje prac szerokich środowisk od etnografów, folklorystów, antropologów, historyków sztuki, etnosocjologów konieczne jest dotarcie z propozycją wydawniczą poprzez różne kanały dystrybucji.

Otrzymawszy spuściznę po profesorze Adolfie Dygaczu, obejmującą jego archiwum muzyczne, muzeum jest predystynowane do popularyzacji jego dorobku zarówno w sferze badań naukowych, jak i upowszechniania wśród kolejnych pokoleń odbiorców. Liczące ponad 35 tysięcy dokumentów zbiory są digitalizowane w ramach projektu dofinansowanego w konkursie MKiDN, natomiast dodatkowym efektem projektu są publikacje zawierające wybór pieśni z opracowaniem i zapisem nutowym (*Skończone powstanie, złożona już broń...Zbiór pieśni powstańczych z archiwum Adolfa Dygacza* wyd. 2021 rok; zaplanowana na 2024 rok publikacja obejmująca pieśni frywolne). Mając do dyspozycji taki materiał nie sposób poprzestać jedynie na digitalizacji archiwaliów, tym bardziej, że ok. 16 tysięcy to rękopisy i maszynopisy z pieśniami ludowymi. Niezwykłe nagrania stanowią nie tylko wiecznie żywy, zatrzymany w pieśni obraz przeszłości, to również dokument prezentujący tytaniczną pracę i pasję życia Adolfa Dygacza. Idąc o krok dalej, MGPE dołączyło w 2023 roku do grona współorganizatorów Przeglądu Pieśni „Śląskie Śpiewanie” im. prof. Adolfa Dygacza, realizowanego od ponad 20 lat przez Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk”. Tym samym instytucja staje się kontynuatorem i przekazicielem misji tego wybitnego etnomuzykologa poprzez popularyzację pieśni ludowych wśród nowych odbiorców i wykonawców. Zadanie to należy uzupełniać również na poziomie edukacji w ramach działalności muzeum – jednym z elementów powinny być opracowania śpiewników w formie zeszytów z zapisem tekstów i nut z przykładami dawnych wykonań. Muzyka ludowa, śpiew tradycyjny to pole otwierające nowe możliwości w zakresie popularyzacji zdigitalizowanych w ramach projektu materiałów. Pierwszym krokiem na tej drodze jest przedsięwzięcie „Wieś tańczy i śpiewa”, projekt realizowany przy wsparciu środków z Narodowego Centrum Kultury (konkurs Etno Polska), którego celem jest popularyzacja twórczości czerpiących swoje inspiracje z kultury ludowej.

Efektom poza warsztatami śpiewaczymi, instrumentalnymi i śpiewaczymi będzie wydanie śpiewnika z pieśniami frywolnymi ze zbioru Adolfa Długacza. Dzięki takim działaniom Muzeum zainteresuje środowiska szkolne, zespoły amatorskie i profesjonalne oraz wykonawców muzyki regionalnej (Akademia Muzyczna w Katowicach – kierunek Muzyka Tradycyjna, Filharmonia Śląska im. H.M. Góreckiego).

Działające w gęsto zaludnionej przestrzeni górnośląsko-zagłębiowskiej aglomeracji muzeum powinno być placówką otwartą na potrzeby mieszkańców, nastawione na interakcję. Wobec licznej konkurencji jaką stanowią różnego rodzaju instytucje kultury naszego regionu proponujące bogatą ofertę, skansen jako muzeum na wolnym powietrzu stanowi ewenement ze względu na swój etnograficzny rodowód i korzenie. W trosce o jak największe zainteresowanie, nie można zapominać o depozytariuszach, którzy przechowują w pamięci obrazy, rozmowy, sceny z dawnego życia będące nieocenionym materiałem dokumentalnym. W myśl tej idei należy kontynuować działania dotyczące publikacji opowieści wspomnieniowych depozytariuszy niematerialnego dziedzictwa kulturowego Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego, dzięki czemu uchronione zostają od zapomnienia cenne dane o realiach społeczno-kulturowych, w tym zwyczajach, obrzędach, narracjach, które przechowywane są jedynie w ludzkiej pamięci (m.in. w ramach serii wydawniczej „Jako dawni bywało” dofinansowanej w konkursach MKiDN).

Z uwagi na zbliżający się jubileusz w 2025 roku, temat dziedzictwa ujmowany będzie w szerszym kontekście, z uwzględnieniem archiwaliów i relacji twórców obecnego muzeum. Po raz kolejny uzyskany zostanie efekt włączenia poprzez realizację nagrań rozmów, tworzenie materiałów filmowych z udziałem żyjących mieszkańców okolic, z których została pozyskana zabytkowa ekspozycja. Upływający czas sprawia, że powoli ogranicza się zasób żyjących świadków historii, wobec czego działania te należy zintensyfikować. Program jubileuszu powstanie przy współudziale byłych pracowników, których relacje posłużą za bazę do wydania wspomnieniowego albumu oraz krótkich filmów, dzięki czemu odbiorcy będą mieli szansę na spotkanie z „żywą historią”, opowieściami świadków minionych czasów, która zostanie zachowana dla kolejnych pokoleń. Muzeum działa w ramach żywej i aktywnej tkanki miejskiej, w centrum aglomeracji toteż nie może zabraknąć w sferze badań powiązanych z jubileuszem tematu historii samej instytucji oraz Chorzowa Starego z jego mieszkańcami. Badania będą obejmować tematykę najwcześniejszej historii Muzeum (do 1975 roku), dziejów Chorzowa Starego i jego mieszkańców (ze szczególnym uwzględnieniem starych rodów chłopskich) oraz kwestię dokumentacji zachowanego lub utraconego budownictwa ludowego w województwie śląskim. Zebrany materiał ma zostać wykorzystywany w opracowaniu prezentującym stopniowy rozwój Muzeum i dokumentującym w sposób szczegółowy jego powstanie i działalność. Wśród pozycji wydawniczych przy okazji jubileuszu powinien zostać wydany poza albumem wspomnieniowym także pamiątkowy folder oraz zaktualizowany przewodnik w kilku wersjach językowych, którym obecnie muzeum nie dysponuje. Kluczowym będzie organizacja wydarzenia w formie konferencji oraz wystawy (planowany patronat nad obchodami Stowarzyszenia Muzeów na Wolnym Powietrzu). Dopełnieniem całości będą działania edukacyjne kierowane do różnych grup wiekowych m.in. cykl spotkań z mieszkańcami, emerytowanymi pracownikami muzeum oraz warsztaty. Budżet wydarzenia powinien oprzeć się na pozyskanych środkach zewnętrznych w ramach konkursów dotacyjnych, budżetowych oraz działań sponsorskich.

Konferencje naukowe

Aktywność MGPE w tym obszarze obejmuje zarówno spotkania cykliczne np. coroczne sesje konserwatorskie podsumowujące działalność MGPE w tematyce związanej z działalnością pracowni konserwatorskiej, interdyscyplinarne konferencje naukowe, które cieszą się powodzeniem i ugruntowaną pozycją w środowisku muzealników, jak i wydarzenia specjalne warte kontynuacji w kolejnych latach. Do takich zdecydowanie należy zaliczyć organizowany w naszym regionie po raz pierwszy, w lutym 2023 roku Dzień Etnografii, Etnologii i Antropologii Kulturowej „Od rękopisów do baz danych” – otwartego spotkania w formie warsztatowej, które spotkało się z dużym entuzjazmem i zainteresowaniem środowiska. Mając na uwadze pozytywne odbiór, możliwość wymiany doświadczeń oraz deklaracje uczestnictwa w kolejnych edycjach, MGPE powinno się podjąć realizację tego wydarzenia w formie cyklicznej z udziałem dotychczasowych partnerów (Instytut Myśli Polskiej im. W. Korfańskiego w Katowicach, Stowarzyszenie Wikimedia Polska, Śląski Oddział Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Bytomiu).

Konferencja naukowa dla upamiętnienia 50 rocznicy powołania do życia Górnośląskiego Parku Etnograficznego (z komponentem popularnym). Dobór wystąpień zostałby dokonany w taki sposób by pokazać, że MGPE w Chorzowie jest zwińczeniem, podejmowanych od połowy XIX w. różnorodnych inicjatyw nakierowanych na gromadzenie i naukowe opracowywanie materialnej i niematerialnej spuścizny miejscowej ludności. Protoplastą takich inicjatyw był Julius Roger. Poczynając od jego dorobku, przedstawiono by również międzywojenne próby gromadzenia eksponatów etnograficznych (m.in. działalność Tadeusza Dobrowolskiego), wojenne i powojenne losy idei górnośląskiego skansenu, aż do urzeczywistnienia tego pomysłu w 1975 r. Komponent popularny konferencji urzeczywistniony zostałby poprzez multimedialną oprawę konferencji i szereg działań towarzyszących (wspomnianych we wcześniejszych rozdziałach Programu).

Skarbiec Dziedzictwa, wyzwanie 2023-2026

Projekt pod nazwą *Podniesienie atrakcyjności oferty kulturalnej i turystycznej Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie” poprzez utworzenie nowoczesnej bazy edukacyjno-kulturalnej*. Źródło finansowania: Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 Orientacyjny całkowity koszt realizacji przedsięwzięcia: 7 373 429 euro, z czego środki UE 6 267 415 euro, budżet województwa 1 106 024 euro. Przedsięwzięcie znalazło się na liście zadań priorytetowych dla naszego regionu i obejmuje stworzenie infrastruktury do celów edukacyjnych i ekspozycyjnych na zdegradowanych terenach po byłej bazie transportowej. Głównym zadaniem jest powstanie nowoczesnych, dostępnych dla zwiedzających magazynów (wystawy stałe i czasowe), pracowni konserwatorskiej oraz zaplecza technicznego, co składać się będzie na nową, całoroczną ofertę edukacyjną i kulturalną bazującą na zajęciach oraz

warsztatach przybliżających dawne rzemiosło, promujących ideę hand made, otwartą na potrzeby różnych grup i budowaną na zasadach aktywnego uczestnictwa.

W ramach projektu utworzona zostanie kompleksowa infrastruktura o znaczeniu regionalnym, która dostosowana będzie do nowych wyzwań, jakim powinno sprostać nowoczesne europejskie muzealnictwo. Projekt ukierunkowany jest na zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego poprzez wzbogacenie, poprawę dostępności i jakości przekazu Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie”. Pozwoli to na umocnienie i prezentację bogactwa lokalnej tożsamości kulturowej oraz promocję walorów kulturowych i turystycznych regionu połączonych z promocją integracji i aktywności społeczności lokalnej. Pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego, historycznego i przyrodniczego wpłynie na wzmocnienie poczucia identyfikacji mieszkańców z miejscem, w którym na co dzień żyją. Ponadto, zróżnicowana oferta kulturalna sprzyjała będzie zagospodarowaniu czasu wolnego i przełoży się tym samym na podniesienie atrakcyjności regionu jako miejsca pracy i wypoczynku. Co za tym idzie, wzrośnie także potencjał turystyczny regionu. Niewątpliwym atutem będą pracownie konserwatorskie, których działalność będzie można zaobserwować „na żywo” – odwiedzający tym samym będą mogli współuczestniczyć w procesie przywracania pełnej wartości zabytkowym przedmiotom.

Realizowane w ramach projektu działania bezpośrednio przyczynią się do ochrony dziedzictwa kulturowego regionu poprzez rozwój nowoczesnej infrastruktury kultury i turystyki oraz przyczynią się do zwiększenia atrakcyjności oferty kulturalnej i turystycznej województwa śląskiego. W zaplanowanym przedsięwzięciu niezwykle ważny jest aspekt społeczny – zajęcia w nowotworzonej infrastrukturze prowadzone przez wykwalifikowany personel z uwzględnieniem potrzeb danych grup odbiorców (w tym z dysfunkcjami) wpłyną na zwiększenie udziału mieszkańców województwa śląskiego w kulturze, a także zwiększenie integracji społecznej oraz wyrównanie szans. Nowe przestrzenie staną się także miejscem spotkań umożliwiającym nie tylko integrację społeczną i edukację ale także rozwijanie kreatywności i aktywności kulturalnej. Ważną grupą odbiorców są także seniorzy i dzieci którzy będą włączani w aktywne działania kulturalne i społeczne, w tym integrujące zajęcia międzypokoleniowe. MGPE boryka się z ograniczeniami w zakresie rozwoju działalności edukacyjnej z powodu braku odpowiedniej infrastruktury niezbędnej do prowadzenia zajęć, lekcji muzealnych czy warsztatów (szczególnie w okresie jesienno-zimowym). Jedna sala wystawowa budynku administracyjnego, używana do tych celów jest niewystarczająca przy rosnącym zainteresowaniu ofertą edukacyjną muzeum. Ujęta w projekcie infrastruktura obejmuje m.in. 4 sale warsztatowe dostępne także dla twórców i lokalnych producentów. Koncepcja architektoniczna całości nawiązywać będzie do typowej górnośląskiej zagrody murowanej z budynkiem głównym i pomieszczeniami gospodarczymi (dodatkowy element kulturowy - budynek z czerwonej cegły przy drewnianej ekspozycji). Realizacja przewiduje zastosowanie inteligentnych rozwiązań technologicznych, zielonej energii oraz multimediiów w części edukacyjnej (archiwalne nagrania rzemieślników, muzyka ze zbiorów prof. Adolfa Dygacza). W 2023 roku dzięki otrzymanemu dofinansowaniu województwa śląskiego rozpoczęto prace przygotowawcze do złożenia wniosku na realizację tego zadania, które przewidziano do końca 2026 roku.

Am

Edukacja – współuczestnictwo

Działalność edukacyjna i popularyzatorska stanowi jeden z ważniejszych filarów działalności MGPE. Obrzędowość, wierzenia, dziedzictwo materialne i niematerialne, dawne rzemiosło, ścieżki tematyczne, usługi przewodnickie i programy specjalne w ramach wydarzeń regionalnych czy ogólnopolskich to najważniejsze zadania w tym obszarze, do których należy podejść w sposób interdyscyplinarny, kreatywny i – co najważniejsze- merytoryczny. Trudne zadanie, jakim jest zaciekawienie odbiorców stykających się z muzeum po raz pierwszy, wymaga nowoczesnych metod przekazywania treści opartych na doświadczeniu, samodzielnym odkrywaniu przy współtowarzyszącym przewodniku. Lekcje muzealne dla placówek oświatowych, usługi przewodnickie czy warsztaty rzemiosła powinny opierać się na nowoczesnych sposobach przekazu jak również odpowiadać na bieżące potrzeby odbiorców np. poprzez włączenie do wspólnych akcji czy obchodów na poziomie lokalnym bądź ogólnopolskim (np. oferta edukacyjna z okazji Roku Korfantego, Europejskich Dni Dziedzictwa). Uzupełnieniem oferty powinny być wydawnictwa opracowane z myślą o odbiorcach w różnym wieku. O ile w dorobku MGPE znajduje się wiele cenionych pozycji naukowych, tak w przypadku najmłodszych odbiorców oraz uczniów zdecydowanie brakuje propozycji książkowych dedykowanych tej grupie.

Ważnym elementem jest wspomniane w wielu miejscach programu włączenie. Dział Edukacji i Popularyzacji mając doświadczenia z różnymi odbiorcami może inicjować współpracę z lokalnymi grupami działania (koła gospodyń wiejskich, stowarzyszenia twórców ludowych, rady seniorów, dyrektorzy placówek oświatowych). Działalność integrująca społeczności lokalne współpracujące z muzeum (m.in. koła gospodyń wiejskich, Fundacja Park Śląski, stowarzyszenia promujące kulturę tradycyjną – Stowarzyszenie Śląsk Folkowy, Stowarzyszenie Utgard, Bractwo Rycerskie Zamku Będzin, lokalne instytucje kultury, szkoły i organizacje m.in. Miejski Ośrodek Kultury w Orzeszu, Starochorzowski Dom Kultury, Zespół Szkół Plastycznych w Katowicach, Metodyczny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli WOM, Eco Kulturalni, Związek Pszczelarzy Polskich) umożliwia poszerzenie kręgu współpracowników o nowe grupy (np. depozytariuszy tradycji niematerialnej, w tym grupy górników kultywujących tradycje barbórkowe, młynarzy tradycyjnych, koronczarki). Sieć współpracy jest konieczna nie tylko ze względu na realizację zadań podstawowych ale również daje możliwość rozwoju i realizowania projektów opartych na partnerstwie. Przykładem może być wakacyjny projekt „Lato w teatrze” (czerwiec/lipiec 2023) napisany we współpracy z Teatrem Ateneum, który poza realizacją ciekawych warsztatów dla najmłodszych dał możliwość odbycia specjalistycznego szkolenia muzealnym edukatorom. Warto również kontynuować realizację cyklicznych wydarzeń, których potencjał wciąż się nie wyczerpał jak chociażby Piknik Malarski Sielskie klimaty, realizowany od 17 lat we współpracy z katowickim liceum plastycznym.

Polityka finansowa

Statut MGPE w części dotyczącej gospodarki finansowej wskazuje na następujące źródła finansowania działalności muzeum: plan finansowy obejmujący wysokość dotacji Województwa Śląskiego oraz zakładany przychód. Podstawowym elementem finansowania muzeum jest dotacja organizatora, która pokrywa około 70 % kosztów bieżącej działalności (w szczególności z tytułu wynagrodzeń osobowych). Pozostałe stanowią przychody z prowadzonej działalności, najmu i dzierżawy oraz różnego rodzaju usług komercyjnych. Niezbędnym źródłem finansowania kosztów inwestycji remontowych są dotacje celowe na realizację projektów i programów specjalnych. Jak każda instytucja kultury muzeum powinno podejmować szereg działań przynoszących dodatkowe środki, które można przeznaczyć na premie dla pracowników, remonty, niewielkie inwestycje czy polepszenie warunków pracy poprzez zakup niezbędnego sprzętu czy narzędzi. Realia w jakich funkcjonują instytucje kultury czy to w regionie, czy w kraju są trudne pod względem ekonomicznym i gospodarczym, podyktowane m.in. kryzysem energetycznym, konfliktem zbrojnym za naszą wschodnią granicą i skutkami, jakie dotyczą także placówki kultury. Złożoność sytuacji wprowadza spore ograniczenia, stąd konieczność poszukiwania środków finansowych z zewnątrz poprzez aplikowanie do programów wspierających działalność muzealną z koniecznym uwzględnieniem otrzymania dotacji celowej z przeznaczeniem na wkład finansowy do projektów, co każdorazowo będzie przedkładane Zarządowi Województwa ze stosownym uzasadnieniem.

Organizacja

Zespół muzeum stanowi 46-48 stałych pracowników o różnych kompetencjach, doświadczeniu i zadaniach w ramach organizacji. Uzupełnia go grupa sezonowych pracowników, wspierających MGPE w okresie letnim w momencie najwyższej frekwencji, co wynika wprost z charakteru działalności muzeów na wolnym powietrzu. W budowaniu kultury organizacji w tak niedużym i zróżnicowanym zespole kluczowe są procesy wzajemnej komunikacji, wspólnoty celów angażujących pracowników na różnym poziomie, satysfakcji i bycie docenionym. Sytuacja na rynku pracy związana z doborem odpowiednich kadr, zjawisko fluktuacji dotyka także sektor kultury, gdzie finansowy aspekt odgrywa istotną rolę w podejmowaniu zatrudnienia przez specjalistów. Nie jest to jedyny czynnik determinujący wybór miejsca pracy, o czym świadczą liczne badania wskazujące szereg innych – równie ważnych powodów składających się na decyzje o pozostaniu w miejscu pracy. Traktując muzeum jako jeden organizm, także na polu zarządzania zespołem widzę konieczność wspomnianego wielokrotnie w programie „włączenia”. Nie sposób zauważyć wzajemnej zależności, przenikania kompetencji, co jest szczególnie widoczne w przypadku organizacji wydarzeń wpisanych od lat w kalendarz MGPE. W zespole złożonym z niespełna 50 osób właściwa komunikacja i budowanie relacji opartej na zaangażowaniu jest jednym z priorytetów.

Cw

Kultura organizacyjna powinna opierać się w mojej opinii na tworzeniu relacji opartej na zaangażowaniu, odpowiedzialności za zadanie i wspólnocie celów, które powinny być wyznaczane z zaangażowaniem całego zespołu. Z perspektywy misji i statutu MGPE istotne jest grupowe działanie, zarządzanie projektowe i organizacja pracy z wykorzystaniem indywidualnych kompetencji pracowników, które bardzo często wzajemnie się uzupełniają. Wspólne wypracowane cele, otwarty sposób przekazywania informacji oraz indywidualny kontakt z pracownikami z przestrzenią na rozmowę, to dla mnie najważniejsze filary budowania organizacji. Jako osoba aktywna i zaangażowana w zadania doceniam model zarządzania projektowego, który pozwala nie tylko w opracowaniu planu działania muzeum ale również jest pomocny w montażu finansowym, kontrolowaniu i prognozowaniu wydatków oraz efektów. Jednocześnie – stosując zasadę otwartych drzwi – wykazuję otwartość na pomysły i konsultacje z pracownikami, bazując na ich doświadczeniu, specjalistycznej wiedzy i kreatywności. W budowaniu organizacji istotny jest dla mnie partycypacyjny styl zarządzania dający pracownikom możliwość udziału w procesach decyzyjnych, które mają wpływ na wykonywane prace. Jest to również istotny motywator oraz element przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu, co dotyka również pracowników instytucji kultury. Projektowe podejście daje również możliwość kontrolowania zadań, co jest pomocne w procesie premiowania.

Podnoszenie kompetencji pracowników poprzez uczestnictwo w konferencjach, szkoleniach, kursach czy podjęcie studiów podyplomowych bądź doktoranckich jest gwarantem prawidłowego wypełniania misji muzeum i jego rozwoju. Należy położyć większy nacisk na specjalistyczne szkolenia, które pozwolą MGPE zbudować zespół fachowców – szczególnie w obszarze edukacji (dawne rzemiosła), promocji czy opieki nad zabytkową ekspozycją (konserwatorzy, pracownicy działu technicznego). Z uwagi na konieczność wykorzystania zewnętrznych źródeł finansowania działalności poprzez aplikowanie w naborach dedykowanych instytucjom kultury, poszukiwanie mecenasów czy sponsorów, istotne jest zbudowanie większego, wykwalifikowanego zespołu zaangażowanego w powyższe zadania.

Z poważaniem

P. Ciur-Górska

G